

da ostane svež liki cvetici na oknu, kateri nežna roka vsako jutro priliva in vsak večer daje hladilne tekočine. Nekako mirno dobra je taka šola, kjer vlada plemenitost srca. Nikdo se ne veselí nesreči svojega součenca. Ni med njimi razlike med revežem in bogatinom, mej kruljevim in čilih nog učencem. Vsaka kazen je premišljena, sitnih tožeb celó ni; pouk teče gladko, nekako takó, kakor, da mu je struja užé naprej namenjena. Zapovedi učiteljeve izvršujejo se točno, ker otroci vedó, da so potrebne, koristne. Učenci so osvedočeni, da je vedénje učiteljevo plemenito, da se njihove misli nikakor ne smejo in tudi ne morejo ločiti od učiteljevih. De Amicis pravi: — „ma una voce che viene da un cor gentile si sente“.

Knjiga Slovenska.

§. 39.

V znanstvu je oživila staroslovenščina najprej na zapadu. Buditi so jo jeli česki Slovani. Tako je poleg že imenovanih mnogo storil v ta namen čestiti dr. Josef Jungman r. 1773, ravnatelj staromeške gimnazije v Pragi, u. 16. nov. 1847. Po slovečih knjigah svojih na pr. „Slovesnost (I. 1820) i Historie literatury české (I. 1825)“, in zlasti po velikem „Slovníku (1835—1839)“ je vzbujal k primerjanju s staro češčino in tudi s staro slovenščino. — Še bolj pa se je na tem polju trudil

Váceslav Hanka, r. 10. jun. 1791 v Gorenji Vasi okraja Kraljevogradskega, učil se v Pragi, na Dunaju, pravoslovec postal v Pragi l. 1818 reditelj českega muzeja, prelagatelj iz slovanskih jezikov, l. 1848 na vseučilišču učitelj jezika staroslovanskega, ruskega, poljskega in českega, u. 12. jan. 1861. — Učenec i naslednik Dobrowskega dajal je v novejših oblikah na svetlobe spise njegove na pr. Pravopis český l. 1817 i 1849; Mluvnice česka l. 1822, 1831, 1849; Mluvnice polského jazyka podle Dobrowského 1839, II. 1850; Slavin II., Etymologikon 1833, Glagolitica 1834, II. 1845 itd. Priobčeval je stare spomenike česke, pesni narodne in skladal umetne; l. 1817 je našel in l. 1818 prvič priobčil glasoviti „Rukopis Kralodvorský“ (IX. l. 1843 itd.), kateri je bil tako čudne osode zanj v življenju in po smrti, kajti pravda o njem vrši se še sedaj — brez konca in kraja! — Za staroslovenščino pomenljive pa so knjige:

Počátky posvátného jazyka slovanského Váceslava Hanky. V Praze. 1846. 8. 47. — Načala svjaščennago jazyka Slovanů Vjačeslava Ganki. Vů češskoj Pragě. 1846. 8. 47. Prvo je v besedi česki, drugo v ruski, z berilom iz Ostromirovega evangelija, ter z azbuko cirilsko in glagoliško.

Sazavo-Emmauzskoje svjatoje Blagověstvovanije, nyněže Remešskoje, na něže přeže prisjagaše pri věčném myropomazanii cari francustii, s pribavlenijem s boku togože čtenija latinskými bukvami, sličeníjem Ostromirova evangelija i Ostrožských čtenii (Codex Sazavo — Emauntinus sive Remensis). V Praze, 1846. 8. XXXII. 200. — Na koncu je pripisano z roko spisovateljevo: „Lět gospodnich 1395. Tato evangelie a epistolie ještě su pisani slověnským jazikem, ti jmaji spievani biti na hodi, kdiž opat pod korunú mši slúží. A druga strana tiěchto knižek, jenž jest podle ruského zakona, psal jest svati Prokop opat svú rukú, a to pismo ruske dal nebožtik Karel čtvrti car rzimski k oslavěni tomuto klášteru a ke cti svatemu Jeronimu i svatemu Prokopu“. — Prvič je pa ta spomenik na carja Nikolaja stroške prišel na svetlo v Parizu pod naslovom:

Evangelia slavice, quibus olim in Regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis, vulgo Texte du sacre, ad exemplaris

similitudinem descripsit et edidit Silvestre ordinis s. Gregorii Magni unus e praefectis aliorumque ordinum eques. Lutetiae Parisiorum. 1843. S Kopitarjevimi „Prolegomena historica“ (Vid. Slav. Bibliothek 1851. I.).

Spomenik ta ima dva dela: prvi je pisan cirilski, drugi glagoliški. — Imenuje se Sazavski, ker se je prvi del cirilski dobil v Sazavi samostanu, kateremu prvi opat je bil sv. Prokop (u. 1053). Obhajala se je ondi služba božja slovenski od l. 1030 do 1097 morda koj po menihih došlih iz nekdanje Panonije. — Emavzski: Karel IV. je v predmestju Pražskem sozidal cerkev in samostan ter vanj poklical menihov iz hrvatskega Primorja, kateri so s papeževim privoljenjem ondi — na Slovane — služili liturgijo slovenski. Posvečena je bila cerkev l. 1372 na velikonočni ponedeljek, kedar se čita evangelij o dveh učencih gredočih v Emavz, in potem so samostanu rekati jeli Emavz. Tem redovnikom je poklonil Karel IV. spomenik Sazavski, in oni so pridejali drugi glagoliški del — epistolie a evangelie — ter s biseri in dragimi svetinjami opravili knjigo, ktera je rabila opatu pri slovesni maši (sub infula). — Remski: Emavzski samostan prevzémó l. 1419 Husovci, kateri — ločeni od cerkve katoliške — pošljejo l. 1451 po mistru Konstantinu Angeliku z drugimi darili knjigo v Carigrad patrijarhu, da bi jih rajši sprejel v cerkveno občestvo. Tu pa knjige niso kaj čislali, in l. 1546 jo prinese grški slikar Paleokapa na prodaj v Trient, kjer so zbrani bili katoliški škofje; kupi jo nadškof Remski, knez iz hiše Lotrinške, ter l. 1554 pridene bukvam, na ktere so prisegali o venčanju francoski kralji. Francozi so jih imeli jako v čisljih („un des plus précieux monuments de notre historie nationale“ — Silvestre), češ, da so spisane v jeziku staroindiškem ali sanskrtskem in nadeli so bukvam ime „texte du sacre“ (Na bukve slovenske prisegal Burbon — cf. Koseski). — L. 1717 pregleduje ruski car Peter v Remih ondašnje draginje, čita cirilski pisani del, glagolice ni poznal, ter pové, da je to slovansko evangelije. L. 1721 tajnik ruskega opravišstva cerkvenemu predstojništvu na prošnjo prestavi prvo stran. L. 1789 Anglež Ford Hill na Dunaju vidi glagoliške spomenike ter pové, da je onemu v Remih drugi del pisan tudi glagoliški. L. 1793, kedar so končavali vse, kar je spominjalo na kraljestvo, izginile so tudi te bukve. Dobrowsky v Instit. XIV. piše: „Evangelia slavonica lingua exarata, religiose Remis servata, quae reges Galiae coronandi praestando iusjurandum tangere solebant, furor tumultuantium, proh dolor! igni tradidit“. Enako obžaljuje to Kopitar v „Glag. Cloz.“, kjer vendar prosi francoskih zgodovinarjev, naj tolikanj znamenitega spomenika poiščejo. L. 1838 pošlje car Nikolaj v Reme Turgenjeva, kateri ga res najde v mestni knjižnici mej drugimi rokopisi, toda — brez lepoticja, brez biserov in dražih svetinj! L. 1842 se stvar razglasi in l. 1843 pride spomenik na svetlo po carjevem naročilu v Parizu, l. 1846 pa ga v Pragi priobči Váceslav Hanka.

Tako osodo imel je torej „Codex Sazavo-Emauntinus sive Remensis!“ Nekteri jo opisujejo nekoliko drugače, in jezikoslovci so različnih misli tudi o tem, kdo je spisal ta ali oni del in v kateri dobi (Cf. Slav. Bibl. 1851 pg. 83).

Svętoje Evangelije po Ostromirovu sępisku 1056 i 1057 lętu. Izdanije Vęščęslava Ganky. Prazę. 1853. 8. XII. 206. — Našel je ta spomenik J. A. Drušin po smrti carice Katarine II. v njenih sobah, in car Aleksander I. ga je poklonil javni knjižnici Petrogradski. V sebi ima evangelije, in to po nedeljah, počęnši z velikonočno. Prepisal ga je iz starejšęga rokopisa v Cirilici dijakon Grigorij za posadnika Josefa Ostromira v Novgorodu, kjer je namestoval sorodnika svojęga kneza Izeslava, kateri je pa vladal v Kijevu. Prepisaval ga je od 21. oktobra 1056 do maja 1057 ter marsikaj, kakor sam pové, tu in tam spremenil, češ, naj se mu nikar ne zameri, da ni še več pre naredil v njem. Spomenik je znamenit, ker je prvi z gotovo letnico. Naznanjen je

bil najprej l. 1806; l. 1843 ga je na svetlo spravil v Sanktpeterburgu Vostokov, l. 1853 v Pragi pa V. Hanka. Spisal mu je predgovor, v katerem pripoveduje njegovo zgodbo, v českem, ruskem, maloruskem, poljskem in srbskem jeziku, vravnal ga po evangelistih ter razložil z nekterimi primerami na koncu (Vid. Miklosich. Zeitschrift f. oest. Gym. 1853). —

Božistvennaja služība. Divinum officium. Izdaniye Věščeslava Ganky. Prazě. 1854. 16. str. 32. — Ostatki slav. bogosluženija u Čehov. Prazě. 1859. —

Hanka je (Vid. Slav. Bibl. 1851. S. 267—321: Entgegnung auf Herrn W. Hanka's albernheiten u. lügen v. Miklosich) stare spomenike nekterikrat razlagal res le po svojih dozdevkih, marsikaj zagrešil, a vendar je — nekako srednik mej Čehi in drugimi Slovani — staroslovensko vedo in slovansko vzajemnost dokaj pospeševal in je zaradi tega Čehom samim bolj v čislh nego posebnim učenjakom.

V tem smislu je mej prvimi buditelji pač tudi Jan Kollar, r. 1793 v Mošovcih stolice Turčanske, evangelik, u. 1852 profesor bajeslovja in starožitnosti slovanskih na Dunaju. Kolár sloví ne le po svojih narodnih in umetnih spevih, po „Slavy Dcera“ ali po pesniških spisih p. „Sláva bohyně a původ jmena Slávův“, ampak tudi po raznih učnostnih razpravah o starodavnosti Slovanov, o književni vzajemnosti (Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen u. Mundarten der Slaven. Pest 1837. Leipzig 1844) itd. Šafařík je kazal, kaj so Slovani bili nekdaž in kaj so še sedaj; Kolár pa, kaj naj bi bili v prihodnje, ter se je rojakom tolikanj omilil, da so mu na spomenik nagrobni vpisali: Živ jsa nosil v srdci národ celý, zemřev žije v srdci národu celého“ (Vid. Naučný Slovník). — Prav tako ima tudi mnogo zaslug František Ladislav Čelakovský, r. 1799 v Strakonicih, u. 1852 profesor slovanske filologije v Pragi, ne le po krasnih zbirkah starih pesni slovanskih narodnih, českih, ruskih, slovenskih (cf. Čbelica, Prešern), ampak tudi po nčenih spisih svojih p. Všeslovanska začáteční čtení l. 1850; Čtení o srovnávací mluvnici slovanské; Mudrosloví národu slovanského v příslovích l. 1852 itd. — Mej take buditelje se šteti sme:

Ignac Jan Hanuš, r. 28. nov. 1812 v Pragi, doktor filosofije, profesor v Levovu, od l. 1860 vseučiliški knjižničar v Pragi, kjer je u. 19. maj. 1869. Spisal je na pr.:

Die Wissenschaft des slavischen Mythos. Lemberg 1842. To knjigo je poznej mnogotero in bistveno sam popravljaj. — Svatý Kyril nepsal kyrilský než hlaholský. L. 1857. Temu nasproti je trdil F. J. Jezbera (r. 1829, u. 1867): Kyril a Method nepsali nikdy hlaholsky, než kyrilsky. V Prazě, 1858. 8. 72. Gorel je za Cirilico, vredoval Slovénina l. 1863 itd. — Der bulgarische Mönch Chrabr itd. sp. Hanuš. Cf. Slavische Bibliothek II. 1858: Zur Glagolica-Frage. — Sostavil je več monografij, pisal o staročeski literaturi, v Čas. Čes. Museum., in priobčil knjigo: „Das Schriftwesen u. Schrifttum der böhm. slovenischen Völkerstämme in der Zeit des Ueberganges aus dem Heidentume in das Christentum“. Eine lit. hist. Abh. zur Jubilaeumsfeier der Auff. d. Grünberger u. Königinhof. Hss. Prag. 1867. 8. 114.

Lavoslav Geitler r. v Pragi l. 1847, učil se ondi pa na Dunaju, l. 1870 postal doktor filosofije, pisal v Čas. Česk. Mus. p. O stavu a pokrocích srovnávacího jazykozpytu itd., l. 1874 redoviti profesor slavistike na vseučilišču Zagrebškem, potoval v Macedonijo, na Athos, na Sinaj, u. 2. jun. 1885 na Dunaju. Preiskaval je marljivo jezik bolgarski in litavski, dal na svetlo nekaj dotičnih narodnih pesni itd. Posebej je priobčil na pr.:

Starobulharská Fonologie se stálým zřetelem k jazyku litevskému. Sepsal Dr. Leopold Geitler. V Prazě, 1873. 8. VI. 132. — S pomočjo jugoslav. akademije je dal v Ci-

rilici na svetlo glagoliška sloveča spomenika: *Euchologium* (Molitvenikü ili Trêbnikü) l. 1882. 8. VI. 197, in l. 1883 *Psalterium Sinaiticum*, Glagolski spomenik manastira Sinai — brda, vü Zagrebu. — In naposled: *Die albanesischen und slavischen Schriften von Dr. Leopold Geitler, mit 25 phototypischen Tafeln*. Wien, 1883. fol. X. 1883. (Vid. Kres 1885; Zvon 1884; Jagič „Četyre kritiko-paleografičeskija staty“ 1884; Archiv VII. itd.).

Martin Hattala r. 1821 v Trstenu stolice Oravske, knez ili svečenik biskupije Ostrigomske, od l. 1853 profesor slovanske filologije v Pragi. Spisal je mnogo slovniških knjig o jeziku českem i slovenskem (slovaškem), posebnih jezikoslovnih razprav v latinščini, češčini in nemščini, v Čas. Čes. Mus., zlasti p. O Fr. Čelakovského srovnovací mluvnici l. 1855., O poměru cyrillčiny k nynějším nářečím slovanským l. 1855; Mnich Chrabr 1858; Slovo o polku Igorově 1858; Libušin Soud, Zelenohorský a Kralodvorský Rukopis l. 1858—60 etc. — O knjigah p. Babukič, Šembera, Buslajev itd. Brus jazyka českého. V Praze 1877. 8. 304 itd.

§. 40.

Srbom v Lužicah je gledé nove in stare vede slovanske znamenit buditelj bil na pr. Jan Peter Jordan r. l. 1818 v gorenji Lužici, doktor filosofije, profesor jezika i slovstva slovanskega v Lipsku, naposled književnik v Avstriji (Zukunft). Po Dobrovskega sestavu je spisal „Grammatik der wendisch-serbischen Sprache in d. Oberlausitz“ 1841. 8. 204. — L. 1842 jel je v Lipsku izdajati v smislu nekdanjega Slavina i Slovanke „Jahrbücher f. slaw. Literatur, Kunst u. Wissenschaft“, v katerih je marsikaj o Slovencih (p. 1844 Novice, Blaže in Nežica; 1845 Klančnik, Kopitar, Vodnik, Jarnik; 1847 Slomšek itd.). — Sodelavec in še izvrstnejši buditelj svojim rojakom je bil Jan Arnošt Smoleř (rus. Smoljar, nem. Schmalzer), kateri mu je pomagal, da se je l. 1847 ustanovila Matica serbska, ter je l. 1848—9 prevzel vredovanje Jordanovih „Jahrbücher“. R. l. 1816 r Luči (Merzdorf) je u. l. 1884 v Budišinu. Priobčeval je knjižice slovniške, narodne pesni, preložil na srbski „Kralodvorský Rukopis“, Hilferdinga „Istorija Baltijskih Slavjan“ itd., vredoval Časopis Mačicy Serbskeje, „Slavische Jahrbücher“ (neue Folge) l. 1852—8, Zeitschrift f. slav. Lit. l. 1862—5, Centralblatt f. slav. Lit. u. Bibliographie“ l. 1865—8 v prostih zvezkih ali listih etc. Naslednik mu je p. M. Hórnik, E. Muka; zlasti dr. Pfuhl, profesor v Budišinu, kateri je spisal svojo „Laut- u. Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Bautzen. 1867. 8. 124.“ vže popolnoma na podlagi staroslovenščine Miklošičeve itd.

August Schleicher r. 19. febr. 1821 v Sonnebergu (Meiningen), doktor in profesor sanskrta in primerjajočega jezikoslovja v Pragi od l. 1850, od l. 1857 v Jeni, u. 6. dec. 1868. O staroslovenščini je spisal na pr.:

Die Formenlehre der kirchenslawischen Sprache. Bonn, 1852. 8. XXIII. 376. — Jako sloví veliko njegovo delo: „Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Weimar. I. 1862. II. 1866. Indogermanische Chrestomathie, kjer se nahaja str. 259—294 das „Altbulgarische“. Sodeloval je v „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung (Kuhn — Schleicher)“, kjer je mnogo njegovih kritičnih sestavkov o jezikih in knjigah slovanskih itd. Na pr.: Kurzer Abriss der Geschichte d. Slav. Spr. — Ist das Altkirchenslawische Slawenisch? B. I. etc. (Cf. Rad. VI. Jagič. — Hlas 1886).

Da se je staroslovenska veda vzbudila in tolikanj povzdignila, pripomogli so pač mnogo nemški učenjaki velikani; na pr. brata V. in Fr. Humboldt, J. in V. Grimm, Fr. Diez, A. Pott, vzlasti F. Bopp, A. Schleicher, sedaj Curtius itd.

Fran Bopp r. 1791 v Mogunciji (Mainz), od l. 1825 v Berlinu profesor sanskrtu in primerjajočega jezikoslovja, u. 1867. Novo pot v jezikoznanstvu pokazal po velikih delih p.: *Lehrgebäude der Sanskritsprache*. Berlin 1827. *Glossarium sanscritum*. 1840 —44. *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Armen., Griech. Lat. Lith. Altslav. Goth u. Deutsch*. I. 1833. II. 1857.

Dr. Ivan Anton Scopoli.

V spomin stoletnice njegove smrti. Spisal Fran Kocbek.

„Ti mož si bil, zvest svojemu namenu,
Učen, občepriljubljen, spoštovan,
Priboril čast si svojemu imenu
Z duhá modrostjo, vstrajnostjo obdan.“
Lanski.

Dné 22. junija t. l. praznovalo je slavno rudniško mesto Idrija redko slavnost — stoletnico smrti I. A. Scopoli-ja, slavnega učenjaka in prirodoslovca. Da-si se Scopoli ni porodil in ne umrl v Idriji, kjer je le kratek čas bival, pridobil si je vender mnogo zaslug za slovensko Almadeno, še več pa za vso Kranjsko in sosedne dežele. Da-si je bil mej Slovenci tujec, ipak smo mu mnogo hvale dolžni, ker je našo domovino znanstveno preiskoval ter njeno lepoto in zanimivosti razkril učenemu svetu. Zató izpolnimo pač le svojo dolžnost, ako se pri tej priliki hvaležno spominjamo slavnega moža ter se natančneje seznanimo z njegovim življenjem in delovanjem.

1. Scopolijevo življenje.

Ivan Anton Scopoli porodil se je 3. junija l. 1723. v tirolskem mestu Cavalese, ki leži v dolini Fleims.*) Njegov oče, Fran Anton, je bil doktor prava, častnik in vojni komisar tridentinskega knezoškofa. Njegovi materi je bilo ime Klavdija Katarina. Bila je hči Antona pl. Gramola, tridentinskega patricija.

Scopoli je obiskoval gimnazijo v Cavalesi, pozneje v Tridentu in zadnjič v Hallu pri Inomostu. Potem se je učil medicine na inomoškem vseučilišču. Tam so mu bili učitelji: Hironim Bacchettoni za anatomijo, Friderik Peyer za institutiones medicas, Karol Gessner za klinično medicino. Vender je bil medicinski pouk na inomoškem vseučilišču zelo nedostaten. Tako n. pr. ni bilo nikogar, ki bi predaval prirodopis, kemijo, materio medica, patologijo in terapevtiko. Zató je bil Scopoli primoran prebirati knjige odličnih zdravnikov, kakor Boerhavejeve, Hoffmannove, Sydenhamove itd.

Na inomoškem vseučilišču je ostal Scopoli tri leta. Doktorat dobil je l. 1743. Zdravniško prakso izvrševal je potem več let v bolnici svojega rojstnega mesta, nekaj v Tridentu pod vodstvom Zucchelina, nekaj pa v Benetkah pod slavnim zdravnikom Lothar Lotti-jem.

Scopoli se je oženil 12. febr. l. 1749. z Albino pl. Miorini, hčerjo Karola Antona pl. Miorini, ki je bil zelo bogat mož in tajnik pri Magnifica Committa di fieme v Cavalesi. Takó je postal sorodnik mnogim odličnim obiteljim.

Rastlinstvo zanimalo je Scopolija užé v nežni mladosti. Takrat obiskoval je čisto lekara, ki je nabiral rastline, da takó pozvé imena in porabo rastlin. Večkrat spremljal je tudi možé, ki so v inomoških planinskih kopali razne korenine. Na teh izletih nabral je mnogo rastlin, katere je posušil ter jim pridejal farmaceutična in Banhin-ševa imena.

*) Njegov rojstni dan ni določeno znan; pisatelji navajajo 13. in 3. junij. Največ jih rabi zadnji podatek.